

Ha azt mondjuk: magyar avantgarde - ez mindenekelőtt Kassák Lajos. Ha azt mondjuk: magyar szabad vers - ez mindenekelőtt Kassák Lajos. Ha azt mondjuk: a proletariátus méltó költői hangon szólalt meg magyarul - ez mindenekelőtt Kassák Lajosra vonatkozik. Merjük azt is kimondani, hogy a magyar költészet XX. századbeli történetében Ady Endre és József Attila mellett a harmadik főalak: Kassák Lajos. Szoborba kívánczó kemény arcéle, hangjának férfias komolysága, minden új iránti érzékenysége irodalmunk legfontosabb jelenségei közé sorolja. És amúgy mellékesen a század absztrakt festészetének világtörténelmében is jelentékeny helye van.

Amikor itthon senki másra nem emlékeztető hangján megjelent a magyar irodalomban, a proletárköltészetnek alig volt múltja, és ami volt, nem bizonyult többnek kezdeti dadogásnál. Haladó költők ugyan fordultak olykor együttérzéssel a proletariátus felé, de ez még szocialista költészetnek nem mondható. A szocialista proletárköltészetet kezdeményező Csizmadia Sándor igen jelentéktelen költő volt. Követői még jelentéktelenebbek.

És akkor jött Kassák Lajos.

1912-ben a Renaissance című folyóiratban jelentek meg először dübörgő szabad versei, amelyek azonnal feltűnést keltettek, azonnal lelkes híveket és indulatos ellenségeket szereztek neki és költészetének.

Huszonöt éves volt akkor, és kalandos múlt állt a háta mögött. Proletárfiú volt, és Érsekújvárról indult, élő beszédjének szlovákos-palócos hanglejtését mindvégig megtartotta, sajátosan vidékies felhangot adva ennek az ízig-vérig nagyvárosi embernek. Vasmunkásként indult, sihederfővel került a munkásmozgalomba, előbb győri, majd hamarosan budapesti gyárakban dolgozik, és tizennyolc éves korában már tevékenyen vesz részt az 1905-ös sztrájkmozgalmak szervezésében. Közben azonban verseket olvas, és verseket ír, harcos munkásmozgalmi témájúakat, Csizmadia Sándor modorában és Petőfitől tanult verseléssel. Egyelőre még keresi magát, de húszhuszonegy éves korában itt-ott már közlik a verseit. Azután huszonegy éves korában nekivág a világnak - gyalog. Végigmegy Ausztrián, Németországon, Belgiumon. Nyomorog, alkalmi munkákat vállal, és tanulja a világot. Végre elgyalogol Párizsig. Nemzetközi méretekben találkozik szembe a nemzetközi munkásmozgalommal, szembetalálkozik a modern költészet avantgardista formáival, futurizmussal, expresszionizmussal, szimultanizmussal, megismeri Walt Whitman áradó szabad verseit. És szembetalálkozik a modern festészettel is: kubizmussal, konstruktivizmussal, a bontakozó absztrakt festészettel. Kitérül a világ, és Kassák mindent magába szív. Amikor Párizsból nemkívánatos idegenként hazatoloncolják, már kibontakozott az érett költő mondanivalóival is, formakészletével is.

Abban az időben a munkásmozgalom világszerte avantgardista formákban találta meg kifejezési formáját. Nálunk Kassákkal kerül a haladó költészet szinkronba a világgöltészet leghaladóbb törekvéseivel. Manapság az avantgardizmus már némiképpen stílustörténeti emlék, amely ugyan befolyásolta az újabb törekvéseket, de tiszta formáiban művészeti zsákutcának bizonyult, hanem a század első negyedében valóban ez volt a legmodernebb. A Nyugat költői egy akkor már klasszikussá érett, múlt század végi modernséget tettek minálunk vadonatújjá. De Kassák maga a kortársi, forrongó irodalmi kísérletezést hozta el, és eszmevilága balra állt a haladó polgári Nyugattól.

Ettől kezdve ő a hazai irodalom baloldali fókusza, körötte kristályosodik a forradalmi hangvételű, modernista költészet (tőle tanulnak azok a nemsokára meginduló fiatal költők is, akik idővel politikailag továbbnéznek, továbblátnak és továbblépnek: kommunista költészetünk klasszikusai, mint Barta Sándor, Komját Aladár, a méltatlanul elfelejtett György Mátyás, a később irodalomtörténész-esztéta-politikus Révai József).

1915-ben, már az első világháború folyamán megjelenik első verseskönyve, és ugyanebben az évben megalapítja A Tett című folyóiratot. Itt szerveződik a magyar forradalmi költészet, de a képzőművészet és a nyomdaművészet is. Kassák kezdettől fogva érdeklődik a festészet és a nyomdaművészet iránt. Később, amikor festeni kezd, döntő szerepe lesz a magyar absztrakt festészet történetében, és idővel nemzetközi tekintélyt vív ki magának. A nyomdaiparban új korszak nyílik az ő könyv- és folyóirat-tervezéseivel.

A Tettet forradalmi hangja és főleg harcos antimilitarizmusa miatt hamarosan betiltják, de Kassák azonnal folytatja Ma címen, valamivel óvatosabban. A Tett és a Ma évfolyamai irodalmunk egyik fontos fejezetét jelentik: a magyar avantgardizmus egészét, amikor ez a törekvés a legkorszerűbb volt.

Kassák pedig írta sajátos ritmikájú, széles hullámszerű, dübörgő szabad verseit. Az embereket meghökkentette futurizmusból és expresszionizmusból összeszótt, de egészen egyéni stílusa, szokatlan szókötege, gondolattársítása. Nem győzték gúnyolni és parodizálni, de egyre többen lelkesedtek is érte. Mert Kassák nemcsak nagy újító, nemcsak eredeti stilszta, de igazi nagy költő: a haladás, az emberségesség, a pátosz és a szelíd érzelmek lenyűgöző kifejezője (mellékesen a legnagyobb magyar szerelmi lírikusok közé is tartozik). És amit mondott, azt a munkásság nevében mondotta, a nagy kollektivitást fejezte ki. Mesteremberek című verse a magyar proletárvilág költészetének egyik legszebb hitvallása, József Attiláig senki sem közelítette meg.

1919-ben Kassák természetesen ott van a forradalom kellős közepén. A tanácsköztársaság kormányában helyettes népbiztos. De már ekkor kezdődik elméleti elkülönülése a kommunistáktól. Művészi kérdésekben szembehelyezkedik Kun Bélával. Anarchista jellegű örökös különvéleménye képtelenné teszi minden pártfegyelemre. És ez egyre jobban kiderül az emigrációban. A bukás után egy ideig börtönben van, de sikerül megszöknie, és Bécsbe emigrál. Ott válnak el tőle a kommunisták. Ő valójában a szociáldemokratáktól balra áll, de a kommunistáktól jobbra. Így azután, ha mindig is bőségesen vannak hívei, követői, bámulói, politikailag mégis magányosan áll, s ezért egyre jobban érdekli a művészet, mint a politika.

Amikor 1926-ban hazatér, itt újra erjedési központ. Ő jelenti azt a baloldalt, amelyet még elvisel a Horthy-rend rendőrsége. Éppen ezért, mert most már kizárólag a művészet síkján mozog és mozgat. A gyakorlati munkásmozgalomtól elszakadt. De az irodalomban ő a forradalom, aki bal felől bírálja a Nyugatot, főleg Babits kultúrpolitikáját.

Egyre népszerűbb író. Versei mellett kezdettől fogva írt regényeket, amelyekben jó naturalista írónak bizonyult, aki belülről mutatja meg a proletariátus életét. Most, visszatérte után évek lassú munkájával megírja az Egy ember élete című önéletrajzi regényét, amely nemcsak gazdag dokumentumanyag egy korszakról, hanem annak a korszaknak az egyik legjelentékenyebb szépprózai alkotása.

A felszabadulást erejének teljében érte meg. Igazán sohasem lett belőle öregember. Keményen állta a harcokat, keményen állta a mellőztetéseket is. Ő volt a szocialista magyar irodalom előharcosa, de a dogmatikus kultúrpolitika sokáig gyanakodva nézte a gögösen magányos harcost. Félreértések, rosszindulatok különítették el. Voltak hosszú évek a felszabadulás után, hogy amit írt, meg sem jelenhetett. Olyankor festett, és amit festett, azt egész Európa tudomásul vette. És versekkel, szépprózai művekkel, tanulmányokkal egészítette életművét, amelybe itt-ott drámák is tartoznak. És kivárta az elismertetést. Az ötvenes évek vége felé már kezdik tudomásul venni, hogy ő a főszereplők egyike. Megkezdődik életműve egészének kiadása. Hetvenöt éves születésnapján már hivatalosan is köszöntik. Végre-valahára a Kossuth-díjat is megkapta. Majd nyolcvanadik születésnapján már a legnagyobbak kijáró tisztelettel vették körül az ünneplők. A következő évben meghalt.

Jellemző, hogy azóta is viták folynak költészete körül. Ez bizonyítja, hogy élő és ható költészet. Sajátos varázsú költészet: lehet szidalmazni, és lehet lelkesedni érte, csak közömbösen nem állhat senki sem a kassáki életmű előtt.

Hegedűs Géza, [A magyar irodalom arcképcarnoka](#)

